

על הגשר

עזה צבי

גשר הוא מחזה בכתובים של פנינה כספי. היא נאבקה עמו על פני שש-עשרה מתברות שהן חלק מעזבונו. מן המחברות האלה ליקטתי וערכתי אותו על פי בקשתה. היא החלה בכתיבת המחזה לפני עשר שנים ואולי אף למעלה מזה. בהפסקות כאלה גם כתבה את שאר ספוריה ומחזותיה. סיפורה הראשון "האחות נעמי" הופיע ב"דבר" ב-1938, וספרה היחיד שהופיע עד כה (הודות לש. טנאי) הוא *שונה* (הוצ. "יחדיו" בשיתוף עם אגודת הסופרים, 1980). מלבד סיפורה הראשון לא כללה בספרה זה את סיפורה שהופיעו בכתבי-עת שונים לפני קום המדינה בסוף שנות השלושים ובשנות הארבעים. אחר-כך היה זה גבריאל מוקד שפירסם כמה סיפורים שלה ב"עכשיו". מדי כמה שנים היתה ממשיכה בנקודה שהפסיקה במחזה, ולכן היו רבדי זמן שונים מתנגשים בו ומטלטלים את מהלכו, אך בכך השיגה תמציתיות חריפה שעלתה לה בייסורים גדולים. השתדלתי להוציא גירסה מלאה ככל האפשר ואף כללתי כאן את הערותיה הפיטיות והרהוריה שרשמה במהלך העבודה.

פנינה כספי היא בת למייסדי כפר-חסידיים ושם גם מתרחש המחזה שלה. הוא יכל להתרחש בכל מקום, ובכך השיגה ניצחון שתמיד שאפה אליו, לתת דבר-מה אישי מאוד ועם זאת אוניברסלי, על אף הייחוד שבהתישבות של חלוצים חסידיים בשממה "שתירכתנו אותה כפי כוחותינו היהודיים מאד", כדבריה ביומנה. היא לא כתבה על חסידות ולא על הפרחת שממות; הנה למשל ש. מ. אשר את ההערה שלו בענין סחיבת השקים הכבדים שזרתי בין יתר ההערות, הוא אינו מופיע כאן כפי שהופיע בימים ההם בכל המקראות וספרי הלימוד כ"מי שהיה סוחר" או במלעיל "מי שהויו סוחר" ועתה נהפך לחלוץ לתפארת, אלא מה שנכנס למחזה הוא התיאור שלו את השקים הכבדים שהרימם. או למשל אותו בחור שהתאבד במתבן ונאמר עליו רק ששם קץ לחייו מפחד. במציאות, המלחמה היא שניתקה את הקשר שלו עם משפחתו ששלחה

אותו ללמוד כאן והוא נותק מכל מקורות קיום. והגשר הוא על הקישון שהתפתל אז בין שיחי הרדוף ושדות המפרץ המוריקים שנהפכו לביצות ענקיות כשהקישון היה עולה על גדותיו בחורף; היא לא נתנה לו את האפיונים הללו ולכן הוא יכל להיות כל גשר בעולם, כי יש בו מתמצית ה"גשריות". פנינה כספי כתבה כאן על התעוררות הנשיות בילדה בת שלוש-עשרה, על נאמנותה לאמת, ועל אשמה ישנה, דוסטויבסקאית, שנושאים עמם אנשים לאורך חייהם. אהדתה נתונה כאן ליחיד, יוצא הדופן, שבמקרה זה הוא קומניסט, אף כי היא היתה ב"נוער העובד". שישים שנה עברו מאז, ועדיין היו פוקדים אותה חלומות שבהם היא יושבת "במחבוא השיחים", כבמחזה, עדיין צורבים וכוססים בה מכאובי הנשיות, כפי שכתבה ביומנה ב-1958: "לפני כמה חדשים, זה היה בחורף, נסעתי לכפר וליד האוטובוס עמדה חבורה של ערביות מאחד הכפרים הסמוכים - והנה בין אלה התלבטה נערה בגיל ההתבגרות כת שלוש-עשרה או ארבע-עשרה. סקרנית ומבוהלת ועלובה בשמלתה המגוחכת, דוחפת ונדחפת ע"י המבוגרים, מזולזלת אף על-ידי הנשים הצעירות (על ידן הן עמדו הבעלים ושמו לתוך ידיהן גרעינים לפיצוח, ואילו היא קיבלה את מנתה מידה) ואני פתאום ראיתי את עצמי (למה? למה? למה?) בדמותה - זו אני! זעק הכול בקרבי. אני, הסקרנית, העלובה-מבוהלת, הנדחפת, המזולזלת, עד היום, עד היום!"

החחונה המתוארת במחזה, בשבילה איננה סתם תמונה כפרית פסטורלית. כשהיא נזכרת בדמויות החתן והכלה מאותם ימים היא כותבת ביומנה על הכלה בת החמש-עשרה וחצי, שהושאה לאיש הקטן הזה הגדול ממנה בעשר שנים לפחות "וכל הכפר התאסף לראות במחזה, ואני פתאום ראיתי אותה מגיחה מן הרעות שדיברו בה בחשאי אל מין אור יום של קיומה. נערה מגודלת אברים, עזת צבעים שחור ורוד אדום, מתנשאה בכדי ראש מן האיש הקטן שעמד מולה מקבל מידה מגש מלא פרי מגדים. כל-כך הרבה מתח ארוטי של חתן מול כלתו

על ערש דווי, במצב אנוש, היא ניסתה לכתוב את הסיום, ולמעשה כתבה את מותה. כבר לא עמד לה כוחה להתיך ולעבד את הדברים כדרכה, אבל לא יכלה להדול מאחזותה בעט, וכך הגיחו כמה מחומרי חייה הרוחשים בנפשה; חשופים, לא מתקשרים, מזעזעים. בתחילה אפילו הזכירה את בוסניה הרצגובינה שחדרה אליה מן החדשות, אחר-כך כתבה הזיה שמתרחשת לאחר שלוש שנה, מעין חלום: שתי נשים, איילה וסרפדה פוגשות את בעלה של איילה העובר על פניהן בעגלה, ומתפתחת שיחה ביניהם; הוא אומר לה: - מה שלומך ישישונת שלי - כי פניה וצווארה וזרועותיה היו זרועות אבנים מסותתות. הוא מציע להן לעלות לעגלתו אבל הן מסרבות, רוצות לקנות את הזיתים עם בנה של איילה, לראות אותו ולראות את המפחה היפה... (המפחה היא דימוי לפנימיות נפשה, כמו היתה זו מפחה בבטן אניה, שם עומדים גברים עירומים למחצה ומכים בקורנס...) ופנינה ממשיכה ברשימותיה: "לסירפדה היה אח מבוגר ממנה, בחור חסון ויפה לפי דרכו שירד למדינות הים ולא שמעה ממנו ועלה בדעתה שגם היא תעשה כמוהו ותסע מכאן

פנינה כספרי

נוסח ברסלב ואומר: מוכרחים להיות שמה ואין לפחד כלל. וילדיי הקטנים (הכוונה לנכדים, כי בשעת המעבר אל העבר הוא המבט מופנה אל ילדי העתיד) וידיהם ורגליהם הגדולות (צ"ל להיות קטנות) משתרגים על רגליה של סירפדה כמו עלים דקים, ויהונדב רואה ושומע ומשגיח עליה שתחייך ותשיר את נוסח ברסלב ואומר שאין לפחד כלל; (פנינה כספרי, נצר למשפחת אדמו"רים ידועים ובת לאם שמרדה, הסתייגה מן הדת וכפרה בה, אך גם שאלה את עצמה בעבר "מהי הרגשה מופלאה זו, - - ידיעה זו הנתנת מרגוע לאלה השרים בצוותא כל העולם כולו גשר צר" - -) וכולם נעלמים. כך נגמר. כולם שוקעים לתהום. מוכרחים לבכות ומוכרחים לשיר. וסירפדה שרה בקול רועד את שיר הפרטיזנים המתגלגל אליה ברעדה מלמעלה וכולם נעלמים, שוקעים לתהום. כך, על משמרתה עד הרגע האחרון, היא מנסה בכל כחותיה הכלים לעשות את חובתה ולהגיד את אמיתה, את כל האמת. אלה מקצת הדברים שמאחורי הקלעים של המחזה, ומאחורי הקלעים יש לו חשיבות רבה אצל פנינה, המפנה מבטה תמיד פנימה.

מפחדת! והוא גוחן אליה ממרומי גיבוהו ואומר: אבל אין לך מה לפחד סרפדה-לאה! (כיון שהמלים כבר היו מתחלפות לה כתבה בטעות "לבקש") והוא שולח יד ושר לה את נוסח ברסלב (הכוונה ל"כל העולם גשר צר מאד") ומשגיח עליה שתשיר את

לחפש אותו. אבל לאן? האח הזה, כאבה הנסתר והגדול, היה צעיר ממנה ואת שמו לא יכלה להעלות על דל שפתיה שנים רבות "כדי שלא ימוג". יעקב כספרי נפל בקרב הל"ה והיה תלמיד של אבי בסטודיה הדרמטית בירושלים בשנות ה-40, וזה הדבר שהיה מונח ביסוד הקשר של משפחתנו לפנינה. גם משפט של אבי התעופף אל המחזה ונקלט ונבט: "בכל מקום שלא זורעים אותך שם אתה צומח" אמרו לאבי, ופנינה זכרה והטילה את המשפט הזה לעבר סירפדה שלה שקראה לה בשם זה בעיקר על שום הווייתה הקוצית הגלמודה, (ביטוי שאול שהיה חביב על פנינה) וגם על שום מענה הלשון העז שהצטיינה בו.

ועוד היא כותבת באותם קטעי סיום: "אמה של סירפדה מחפשת בחלל בתנועות חפוזות ובטענות על מישהו שלקח את קולה של סירפדה ממנה ודורשת חזרה את קולה. קולה של סירפדה חוזר אליה והיא פורצת בצעקה, והצעקה בוקעת למטה אל תוך השירה של שיר הפרטיזנים:

אל נא תאמר הנה דרכי האחרונה
את אור היום הסתירו שמי העננה - -
את שיר הפרטיזנים שנדפס לראשונה בתרגומו של שלונסקי ב"משמר" ב-16.2.45, רשם אחיה בפנקס השירים שלו, והוא אז בן עשרים וחמש, כגילו של המחבר, הירש גליק, שנרצה ביערות וילנה בהיותו בין הפרטיזנים. דמותו של האח המת מתמזגת עם דמות יהודע שבמחזה והוא נקרא בקטע זה יהונדב. (בגלל היותו מ"המתנדבים בעם?") הוא עומד בפתח הדלת עם סרפדה-לאה, כאילו חזר מהמחוז הנעלם שאליו נעלם גם יהודע, וקומתו מתגבהת והוא נוטלה בידה. היא בוכה ואומרת: יהונדב, יהונדב, אני

בספרי עתון 77

יופיע בקרוב:

רותי
מן הבית ממול

שירת אהבה עדינה. תמונות נוף ונפש בצבעים דקים המגלות תנודות - רגש דקות ביותר. ספר לאניני הטעם ולאהבי השיר העדין, המדייק והנבון.